

Rosh Hashana Musaf structure + themes

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לב עמוד א

משנה. סדר ברכות: אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עמהן ואינו תוקע. קדושת היום - ותוקע, זכרונות - ותוקע, שופרות - ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים, דברי רבי יוחנן בן נורי. אמר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר? אלא: אומר אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עם קדושת היום - ותוקע, זכרונות - ותוקע, שופרות - ותוקע, ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים.

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לב עמוד א

גמרא. אמר לו רבי עקיבא: אם אינו תוקע למלכיות - למה הוא מזכיר? - למה הוא מזכיר? רחמנא אמר אידכר! - אלא: למה עשר? - לימא תשע, דהואיל ואשתני - אשתני.

תנו רבנן מנין שאומרים אבות - שנאמר הבו לה' בני אלים. ומנין שאומרים גבורות - שנאמר תהלים כט + הבו לה' כבוד ועז, ומנין שאומרים קדושות - שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש.

ומנין שאומרים מלכיות וזכרונות ושופרות? רבי אליעזר אומר: דכתיב +ויקרא כג+ שבתון זכרון תרועה מקרא קדש. שבתון - זה קדושת היום, זכרון - אלו זכרונות, תרועה - אלו שופרות, מקרא קדש - קדשהו בעשיית מלאכה. אמר לו רבי עקיבא: מפני מה לא נאמר שבתון - שבות, שבו פתח הכתוב תחילה? אלא: שבתון - קדשהו בעשיית מלאכה, זכרון - אלו זכרונות, תרועה - אלו שופרות, מקרא קדש - זו קדושת היום. מנין שאומרים מלכיות? תניא, רבי אומר: +ויקרא כג+ אני ה' אלהיכם ובחדש השביעי - זו מלכות. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר +במדבר י+ והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם. שאין תלמוד לומר אני ה' אלהיכם, ומה תלמוד לומר אני ה' אלהיכם - זה בנה אב, לכל מקום שנאמר בו זכרונות - יהיו מלכיות עמהן

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לד עמוד ב

שתי עיירות, באחת תוקעין ובאחת מברכין - הולכין למקום שתוקעין, ואין הולכין למקום שמברכין. פשיטא! הא דאורייתא הא דרבנן! - לא צריכא, דאף על גב דהא ודאי והא ספק.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

הני שמונה עשרה כנגד מי? אמר רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני: כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד +תהלים כ"ט+ בהבו לה' בני אלים.

ברכת המינים ביבנה תקנוה. כנגד מי תקנוה? אמר רבי לוי: לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני - כנגד +תהלים כ"ט+ אל הכבוד הרעים,

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כט עמוד א

הני שבע דשבתא כנגד מי? אמר רבי חלפתא בן שאול: כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. הני תשע דראש השנה כנגד מי? אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין: כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה, דאמר מר: בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה.

למעריב, שחריית, ומצחה

לעזר, פרוק אפסה יהודה, מלך על כל הארץ, מקבלי משבת - משפת וישראלי ויום הזכרון.

ממשיד, רצה" (למטה)

למוסר

הללוהו ביהוה ומחול, הללוהו במימים וערב. הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה. כל הַשְׁמֵחַ הַתֵּלֵל יְהוָה, הַלְלוּהוּ.

וכשהשם מנוקד כזה, "החז"ל מבטאים אותו, "אלהים".

עצמל

יהי עבדך תלביאים פתוח לאמור: כל ישיבי תביל ושלכני ארץ, פנשא נס הרים תראנו, וכתקע שופר תשמעני; ונאמר: וזהו ביום שהוא יתקע בשופר גדול, ויהא האברים בארץ אשור, והנדחים בארץ מצרים. והשפחות ליהודה פטר הקדש פירושלים: ונאמר: יהודה עליהם יבאה, ויצא כבדק חצו, נאדני יהודה בשופר יתקע, ותלך בסערות הימן. יהודה צבאות יהו עליהם, פו תגו על עפרך ישראל בשלומך.

III

אלהינו ואלהי אבותינו, תקע בשופר גדול להודיענו, ושא נס לקצו גליתנו, וקרב פועינו מבין המימים, ונפוצותינו פטס מטרותנו וארץ. והביאנו לציון עירך ברצה, ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולנו. ושם נעשה לפניה את קרבנות חובותינו במצוה עלינו בתורתך, על ידי משה עבדך, מפי כבודך, פאמור: ובימים שמתחכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם, ותקעם בתעורות על עליהם ועל וכו' שלמיכם; ויהי לבו לזכרון לפני אלהיכם, אהי יהודה אלהיכם; פי אפסה שומע קול שופר, ומצוין תרועתו, ואין רועה לך. פרוק אפסה יהודה, שומע קול תרועת עמו ישראל, פרתמים.

ממשיד, רצה" (למטה)

בכל החפילות ממשיך כאן:

עבודה

יהודה אלהינו בעפרך ישראל ובתפלתם, ותשב את העבודה לך ביהוה ביתך ואשי ישראל. ותפלתם האהבה תקבל בראון, ונהי לראון ממיר עבודת ישראל עפרך.

שכונתו לציון.

הודאה

מוזרים אהנו לך, שאפסה הוא יהודה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד. צור חיינו, מגן ישענו אפסה הוא לזור דור. נודה לך ונפסו הנהלך, על חיינו המסונים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך, ועל נפשו שלכל יום עפנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שלכל עת, ערב וקרב וקרב וקרב. יהודה פו לא כלו רחמיך, ותמרתם פו לא תמו חסדיך, מעולם קיינו לך. ועל פלם יתברך ויתרומם שמך מלפניו ממיר לעולם ועד.

ובתוב לויים טובים פל פני ברייתך.

וכל החיים יהודי שלח ויחילו את שמך באמת, האל ישועתנו ועוד תנו סלתי, פרוק אפסה יהודה, השוב שמך וקך נאות להודות.

לעשרות ולמסות.

למנוחה ולמעריב:

שנים שלום, טובה וברכה, חן וחסד ורחמים, עלינו ועל כל ישראל עפרך. ברכנו אבינו, בלנו פאחד באור פניך, פי באור פניך נתת לנו, יהודה אלהינו, וחרת חיים ואהבת חסד, וצדקה, וברכה, ורחמים, ורחמים, ושלום. וטוב בעיניך לברך את עפרך ישראל, בכל עת ובכל שעה בשלומך. וחסר חיים ברכה ושלום, ופרנסה טובה, נאמר ונפתח לפניה, אהנו ועל עפרך בית ישראל, לחיים טובים ושלום. פרוק אפסה יהודה, תמכרך את עמו ישראל בשלום.

יהודי לראון אמרי פי ונהניו לפי לפניה, יהודה צוירי וגאלי.

נאשי, וכל החושבים עלי רעה, מהרה הפך עצתם וקלקל מתבטבת, עשה למען שמך, עשה למען ימיך, עשה למען קרבנותיך, עשה למען חובותיך, עשה למען ימיך ועניו; (בדב בסי אליה רבה שטת לומר כאן וסוס ששיד אל שמו ראה עמ' 103) יהודי לראון אמרי פי ונהניו לפי לפניה, יהודה צוירי וגאלי, עשה שלום ושאומוס - השלום במרוחמי, הוא ועשה שלום עלינו, ועל כל ישראל ואמרו: אמנו.

יהודי ונהניו, ותן חלקנו בתורתך, ושם נעבדך בראות, פימי עולכם וקשיתם לא מוחיות, ועל כה ליהודה מנחת יהודה וירושלמים, פימי עולכם וקשיתם, ונעריב של ראש שנה אמרים, לקוד מקור, מדי אהרי שמונה עשרה, ואם חל בשבת אמרים, וקבלו, וברכת מעוז שבע ועמ' 160 לפני לקוד מקור. החזן אמר פסוק והקול עונה אחרי.

לזר

מומור, ליהודה הארץ ומלאות, תבל וישבי בה, פי הוא על הימים יסדה, ועל גבורות יבונתה, מי יעלה בהר יהודה, ומי יקום במקום לאשו, וכן כפנים ובר לב, אשר לא נשא לשא נפשי, ולא נשבע למרמה, ושא ברכה מאת יהודה, ואלה מאליהי ישעו, זה דור דרשיו, מקבלי פניך יעקב סלתי, שאו שערים ראשיתם, והנשאו פרותי עולכם, ויהא מלך והבנה, מי זה מלך תפבור, יהודה עמו ונבור, יהודה אבור מלחמות, שאו ושערים ראשיתם, ושאו פתחי עולכם, ויהא מלך תפבור, מי הוא זה מלך והבנה, יהודה צבאות הוא מלך תפבור סלתי.

וכשהשם נען קודש שנים האלימים, (עמ' 101).

תנן זר"ה (לז, א) "קדר צרכות אומר אבות גזרות
וקדושת השם וכולל מלכות עמון ואינו
תוקע, קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, ואומר
עבודה והודאה וזרכת כהנים, דברי רבי יוחנן בן
נורי, אמר לו ר' עקיבא אם אינו תוקע למלכות למה
הוא מזכיר. אלא אומר אבות וגזרות וקדושת השם,
וכולל מלכות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות
ותוקע, שופרות ותוקע, ואומר עבודה והודאה וזרכת
כהנים". ובגמ' (ס) "אמר לו ר"ע אם אינו תוקע
למלכות למה הוא מזכיר, למה הוא מזכיר רחמנא
אמר אידכר, אלא למה עשר נימא תשע, דהואיל
ואישתני".

ונראה לומר דבאמת אין הפסוק העשירי שייד
לסדר הראיות של אמלעיתא דהצרכה, אלא
הוא מלודף לחלק השלישי של הצרכה, שהוא חלק
הבקשה של הצרכה, לתפילת הבקשה מוסיפים פסוק
מן התורה לחזק הבקשה וקיים לנו מה שהצטחחנו
וכו". וראיה לדבר שזכרונות ושופרות הפסוק
העשירי באמת נתקן רק בצוף הצרכה סמוך
לחתימה, ורחוק משאר ט' הפסוקים, וחזין דהפסוק
העשירי - אף במלכות - הוא מסיפא דהצרכה ולא
מאמלעיתא, ומ"מ לריך להדין למה במלכות לא
תקנו כן.

והגה כל הסוגיא עמומה. למאד, דל"ב טובח
בתמיהת ר"ע אם אינו תוקע למה הוא
מזכיר, ואשר זיאתה הגמ' דקושיהו למה עשר נימא
תשע דהואיל ואשתני, והוא תמוה דמאי שגח הפסוק
העשירי מכל התשעה פסוקים, ומהיכ"ת דהואיל
ואשתני נימא תשע. ומאידך ל"ב באמת בשיטת ריב"ז
שמזכיר מלכות בקדושת השם, דל"ב למה אינו תוקע
בקדושת השם אלא בקדושת היום, הן עיקר
התקיעות הם משום אמירת פסוקי מלכות זכרונות
ושופרות, וכ"ו ל"ב רב.

והנה כבר עמד על שינוי זה הרמזין מובח
ברש"י על ר"ה ו"ל, "ומנהגא לומר שמע
וכן בזכרונות אנו אומרים וזכרתי להם זרייה
ראשונים וזשופרות וזיום שמחתכם, אלא שאנו
מפסיקין זיניהם לשאר פסוקים לפי שהפסוק נופל
על לשון התפלה, ויש שגשגשו זיה ואמרו שאינו מן
המנין מפני שאין סמוכין כמו שמע ישראל, וכן
יעוין צטור (סי' תקל"א) ששם אבי העזרי זיה, עיין
פס.

ובביאור הסוגיא יש להקדים זיאת צלורת מטצע
הצרכות של מלכות זכרונות ושופרות,
דהנה המטצע של כל צרכה וצרכה מיוחד על ג'
חלקים: א. תחילת הצרכה הוא הקדמה המזכירת את
היפודות של הצרכות דמלכות זכרונות ושופרות,
ב. תפלת עלינו לשבח עניני מלכות ה'
וצכרונות עניני השגחה וזכרון כל היגורים,
ג. וזשופרות עניני גילוי שכינה בשופר. ב. אמלעיתא

ונראה הטעם כי צרכת מלכות היא עלמה צרכת
קדושת היום של ר"ה, שאומרים גם
בערבית שחרית ומנחה, ומכיון שסיום הצרכה
בערבית שחרית ומנחה אינו בפסוק של מלכות, דהא
לא שייד לומר אז את הפסוק של שמע ישראל מדין
פסוק עשירי. ע"כ גם בתפלת מוסף לא שינו את
טופס הצרכה של מלכות, כי עיקר הבקשה של
מלכות שיה ככל תפלות היום, וקצעו את הסיום
מעין חתימה בנוסח אחד בכל תפילות היום. ונמלא
עב"פ שגם במוסף מה שקצעו את שמע ישראל מיד
לאחר הט' פסוקים, אינו משום שהוא המשך וגמר
של הט' פסוקים, אלא כדי לפסחו מיד לאמירת מלוד
על כל העולם כולו שהיא הבקשה של מלכות, ונמלא
הפסוק שמע ישראל הוא תחילת הבקשה.

דצרכה הוא אמירת העשרה פסוקים של מלכות
זכרונות ושופרות. ג. סיום הצרכה הוא תפלה ובקשה
לקיום ענין אותה הצרכה, במלכות מלוד על כל
העולם כולו בצכודך, ובזכרונות זכרנו בזכרון טוב
לפניך, וזשופרות תקע בשופר גדול להרותנו.

ע"פ דבריו אלו היה רבינו נוהג שהחזן יסיים
התשע פסוקים של מלכות ואז ינגן הגיגון
המסיים, כלו' בדוקא ישהה קלח, ורק אח"כ יאמר
הפסוק העשירי וזתורתך כתוב לאמור שמע ישראל,
כדי לרפו לתפילת או"ח מלוד על כל העולם כולו
שהוא חלק הבקשה של תפלת מלכות.

והנה ממה שאמירת הפסוקים היא לאחר ההקדמה
של היפודות של הצרכה ובמש"נ, נראה
דהפסוקים באים להוכיח מהתורה ונביאים וכתובים
את האמיתות של הדברים האמורים צפתיתת
הצרכה, כלומר שדבר שהוא כתוב בתורה ושנוי
בנביאים ומשולש בכתובים, אין לך הוכחה גדולה מזו
שהדברים אמיתיים הם בתכלית האמת, וזהו הטעם
לתקנת אמירת פסוקים בחלק השני של הצרכה. והנה
נראה דהשיעור להוכחה מתורה ונביאים וכתובים הוא
ג' פסוקים מכל מקום ומקום, וא"כ מן הדין היה
שיתקנו רק תשע פסוקים לראיות על הצרכות. ג'
מה"ט ג' מרובותיות ונ' מהפסוקים הא"ב ונ"ב מה

וראיה לדברינו מהראב"ה (הובח זר"ה ש"ד סי'
ג') ו"ל, "וכתב ראבי"ה וכו' ואתו פסוק
[ותקעתם בחנולרות, דהוא העשירי בשופרות]
קצעוהו בתפלה שהוא דברי רבוי ורחמים". ומשמע
דלע"פ דפסוק זה אינו מזכיר שופרות אלא

מ"מ כיון שהוא דברי ר' ורחמים שפיר דמי, כי הפסוק העשירי עיקר קיומו הוא בדברי ר' ורחמים, דזהו הקיום של תקנת הפסוק העשירי אשר לבקשה ור' נועד, וממילא סגי בפסוק של חלוצרות אף שעניינו חלוצרות ולא שופר ממש, וזה ראיה ליסוד זה הפסוק העשירי הוא מדינא דבקשת רחמים ור' ורחמים ותלוק מכל הט' פסוקים.

וראיתנא להכי נראה לומר דזהו טעמו של ר' ורחמים ש"ן תוקעים בקדושת השם, דהנה קיי"ל דה"ל תפילה שאסור לבקש לר' ורחמים, וע"כ גם לר' ורחמים אין בקיום העשרה פסוקים של מלכות בקדושת השם בקשה ותפלה לקיום ענין המלכות, ומכיון שעיקר התקיעה שופר הוא לקבלת התפלה של מלכות, וכדאיתא בגמ' (לד, ז) "אמרו לפני מלכות וכו' וכמה בשופר", ע"כ אין תוקעים בשופר אלא לאחר הברכה של קדושת היום שיש בה גם את הבקשה של מלכות, דהנה ברבת קדושת היום של ר"ה כל עיקרה הוא מלכות, וכדחזינו שגם בחתימתה חותמים מלך על כל הארץ - מקדש ישראל ויום הזכרון, וכבר ביאר מרן הגר"ח ז"ל דאין זה חתימה בשמים, אלא שכל קדושת היום של ר"ה הוא מלכות, ואשר מה"ט חלק הגר"ח ז"ל על החיי אדם (כלל כה, יז) שפקק שאם שכה לומר מלך כל הארץ בכל התפלות אי"ל לחזור, [ובמסוף נפתק שם], אמנם מרן הגר"ח ז"ל הורה שאפילו בקידוש היום מחזירין אותו דזהו מעיקר קדושת היום של ר"ה], ע"כ התקיעה שופר למלכות שענינו לקבלת התפלה הוא רק לאחר אמירת הברכה של קדושת היום.

במערתה לפי"ז אתי שפיר היטב דברי ר"ע שאמר שאם אין תוקעין למלכות בקדושת השם למה מזכיר עשר נימא השע דהואיל ואשתני, דה"ל נתבאר שהפסוק העשירי חלוק מכל התשעה פסוקים ועיקרו אינו שייך לחלק הראיות של הפסוקים, אלא הוא שייך לחלק הבקשה של הברכה, והנה בקשה משפח"ל או ע"י בקשה ממש כמו לדין ברבת מלכות זכרונות ושופרות, או ע"י התקיעה השופר עצמה, כדמוכח מהגמ' (שם כו, ז) בענין שופר פשוט

או כפוף דמצואר שם בגמ' וברש"י שהתקיעות הם מדין בקשה וזעקה, וכן מוכח הוא מנוסח החתימה ברבת שופרות שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים, ומוכח דיש חלות תפילה ובקשת רחמים ע"י התקיעות, ואשר על כן אפי' לר' ורחמים שכולל מלכות עם קדושת השם אין תוקעין בג' הראשונות [מלבד מה"ט שנתבאר דאין בהם תפלת מלכות], מה"ט דאין בקשה בג' הראשונות, וא"כ אתי שפיר הא דאמר ליה ר"ע שאם אין תוקעין בג' הראשונות מדהוה התקיעות תפילת בקשה כללי, הוכ"כ ש"ן לומר הפסוק העשירי שנקצט כחלק מהבקשה צפה שבצרכה, וזהו שאמר הואיל ואשתני, ר"ל הפסוק העשירי מהט' שקדמוהו (כנ"ל), אישתני גם צדינו ש"ן לאמרו בג' הראשונות מהטעם הנ"ל.

ונראה עוד בטעמיה דר' ורחמים שתוקעין רק לאחר הברכה הרביעית דקדושה, ולא לאחר הברכה השלישית דקדושת השם, דמה שלר' ורחמים

כוללים מלכות עם קדושת ה', הוא מטעם דפ"ל דיש להזכיר מלכות במקום הראשון שיוכל מטעם דאין מעזירין על המלוכה, ומכיון שבר"ה ברבת השלישית מפיימים המלך הקדוש, הרי שבר"ה ברבת השלישית מזכירים ענייני מלכות, לכן ס"ל דיש לומר כל ענייני מלכות ח"כ ומיד בקדושת השם, אכן אע"פ ש"ן הוא כולל עשרה מלכות עם הברכה הרביעית של קדושה"י, מ"מ את התקיעות דוחים עד לאחר קדושת היום, שהרי גם ר' ורחמים מודה שיש להזכיר מלכות ה' בחתימת ברכת קדושה"י - צרוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון, מטעמא דענין מלכות ה' הוא מעלם קדושה"י של ר"ה וכמו שהצאנו לעיל בשם הגר"ח ז"ל, וכיון שהתקיעות צ"ח בפוף כל ברכה לאחר אמירת העניינים של אותה ברכה, גם לר' ורחמים דוחים התקיעות של מלכות עד לאחר הברכה האחרונה העוסקת במלכות, כדי לנרף התקיעות לכל הזכרת מלכות, וממילא אף לדידה תוקעין למלכות אחר קדושה"י דוקא.

סימן בו

ה'ר' קצ

במחלוקת ר"ע ור' ורחמים בברכת מלכות